

"VATAN" TUSHUNCHASINING O'ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDAGI CHUQUR IFODASI

Adiba Xusnitdinovna Fayzieva

"G'arb tillari" kafedrası o'qituvchisi,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya Ushbu maqola ingliz va o'zbek maqolalarida vatan tushunchasini ifodalashda qarindoshlikka aloqador birliklarning rolini o'rganish hamda o'zbek va ingliz tillarida Vatan mavzusiga oid maqolalarni qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Har bir xalqning o'ziga xos an'analari bor. Bu qadriyatlar yillar davomida avloddan-avlodga o'tib kelmoqda. Har bir xalqning bunday qadriyatlari ularning maqol va matallarida o'z ifodasini topadi.

Kalit so'zlar: *Vatan, maqol va matallar, iboralar, qarindosh-urug` bildiruvchi birliklar, tipologik tahlil.*

Annotation This article is devoted to the study of the role of kinship units in expressing the concept of homeland in English and Uzbek articles and to the comparative-typological analysis of articles on the topic of the homeland in Uzbek and English languages. Every nation has its own traditions. These values have been passed down from generation to generation for years. Such values of every nation are expressed in their proverbs and sayings. Historically, proverbs and proverbs, which are part of the national spirit, have played a major role in the formation of countries and states.

Key words: *Homeland, proverbs and proverbs, expressions, units denoting kinship, typological analysis.*

Kirish qismi: Til dunyo xalqlarining o'zaro munosabatlarida yetakchi vositadir. Til – millat va xalq madaniyatining ko'zgusi, xalq xazinası. Xalq esa bir millatning yagona Vatanda jamlangan ko'pligidir. Har qanday xalq tilining milliy-madaniy semantikasi o'zi yashayotgan joyning tabiati, iqtisodiy ahvoli, san'ati, adabiyoti, og'zaki ijodi, ilm-fan, tarixi, an'ana va urf-odatlarini asrab-avaylash, kelajak avlodlarga yetkazishdan

iboratdir. Xalq tilining jozibasi va kuchi esa uning maqol va matallarida o'z ifodasini topadi. Barcha tillarga xos bo'lgan bu jihatni muayyan tushuncha yoki peredmetga atalgan turli xildagi maqol, matal va aforizmlar orqali solishtirib urganish mumkin bo'ladi.

Asosiy qism: Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek va ingliz tillaridagi maqolalarda "Vatan tushunchasini ifodalashda qarindoshlik birliklarining o'rni"ni o'rganish, o'zbek va ingliz tillarida Vatan mavzusiga oid maqolalarning qiyosiy tipologik tahlilini o'tkazishdan iborat. Maqollarda hamisha xalqning yillar davomida shakllangan va shakllanayotgan an'analari, o'sha xalqning mentaliteti, o'ziga xos xususiyatlari aks etadi. Atama ularoq "Maqol"-arabcha "so'z"-demakdir. Bu shunday so'zki, inson nutqiga ko'rk beradi. Keltirilgan fikrga isbot va inkor qilib bo'lmaydigan fakt va tugal xulosa berishi bilan nutqda uta ahamiyatli hisoblanadi. Maqollarda ming yillar davomida yig'ilgan bobolarning sayqallangan xulosalari yagona ipga tizilib, yaxlit xulosa ularoq beriladi. Maqollarda ajdodlarning hayotiy kechinmalari, jamiyatga, tarixga munosabati, kayfiyati, axloqiy-estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlarini o'z ifodasini topgan. Asrlar davomida xalq orasida sayqallanib, ixcham va sodda she'riy shakl kasb etgan. Prof.B.Sarimsoqov maqolalarning keng mazmuni haqida so'z yuritar ekan, "San'at asoslari va mezonlari" kitobidagi maqol misolida fikr bildirar ekan, "Maqolani ol" Bug'doy noni bo'lmasin, bug'doy bo'lsin, deydi. "Bir maqolada xalqning ko'p asrlik shirin so'z, insoniylik, mehr-oqibat, mehmondo'stlik tajribasi sarhisob qilingan. Agar siz ushbu maqol mavzusida unda ta'kidlangan fikrni ifodalovchi epik, lirik va dramatik asarlar yaratmoqchi bo'lsangiz, yozishingiz mumkin. O'nlab romanlar, yuzlab hikoyalar, yuzlab she'rlar yoki dostonlar, dramalar... Shunda ham mavzu va g'oya maqoladagidek aniq, ixcham va tushunarli ko'rsatilmagan" bo'lsada biroq o'z mantiqiy ma'nosini yechib olish xususiyatini saqlab qoladi. O'zbek xalq maqollarida ham o'zbeklarning qarashlari, milliy an'analari o'z ifodasini topgan. O'zbek xalqi uchun Vatan azaldan muqaddas dargoh bo'lib kelgan. Shuning uchun u buyuk Onaga qiyoslanadi. Zero, Vatan har bir fuqaroga mehr-oqibatli, himoyachi va har qanday vaziyatda g'amxo'rlik ko'rsata oladigan, unga doimo boshpana beradigan maskandir. Shuning uchun ham farzandi uchun jonini berishga tayyor inson ona va vatan

tushunchalarini qiyoslaydi. Shu o'rinda "O'zga yurtda shoh bo'lguncha, o'z yurtida gado bo'l" maqolini keltirib o'tamiz. Maqollarning qachon va qaysi vaziyatlarda paydo bo'lishi haqida biror bir aniq ma'lumot yo'q. Ma'lumki, buyuk bobomiz Zahiriddin Muhammad Bobur hazratlari o'z vatanlari bo'lmish Turon mulkidan judo bo'lgach, janubga Xuroson (hozirgi Afg'oniston, Eron hududlari)ga chekinadi. Keyinchalik esa 1526-yilda Hindistonni fath etib Buyuk Boburiylar saltanatiga asos soladi. Ulug' sarkarda, hamma narsasi muhayyo podshoh huzuriga kunlardan bir kuni ona yurtidan savdogarlar qovun olib kelishadi. Hazrat Bobur qovun hidini tuygandayoq yig'lashni boshlaydi. Bu maqolning qachon paydo bo'lganligi noma'lum, ammo shunisi aniqki, hazrat Boburdan ancha oldin ham eski qo'lyozmalarda ishlatilib kelingan. Jumladan, Yusuf Xos Hojibning "Qutag'u bilig" va hozirgi Mo'g'uliston poytaxti Ulan-Batordan 36 km uzoqlikda joylashgan O'rxun-Enasoy bitiklarida ham bunga o'xshash birikmalardan ishlatilgan. "Yeridan ayrilgan yetti yil yig'lar, elidan ayrilgan o'lguncha yig'lar" maqolini keltiramiz. Bizga ma'lumki maishiy turmushda qiyinchilikka uchrash insonni kuchli qiladi va u o'sha lahza o'zini yo'qotgan bo'lsada, keyinchalik o'zini to'liq tiklab oladi. Ammo qadriyatlari va ma'naviyati bo'lmish insoniyatini yo'qotish anchayin xavfli va insonni o'z yo'lidan chiqarib yuborishga qodir narsadir. Mana shuning uchun ham maishiy hayotining bir qismi bo'lmish yeridan ayrilgan inson yetti yil yig'lashi, ammo Vatani, muqaddisoti bo'lmish elidan ayrilgan insonning o'lgunicha yig'lashi to'g'ri aytilgan xulosalardandir.

Chunonchi, Vatanning – oltin beshiging, Vatan inson uchun eng tinch va osoyishta maskan ekanligini maqoldan ham ko'rishimiz mumkin. Xalqimizni "kindik qonim to'kilgan joy" deb bejiz aytilmagan. Bu maqolda ham Vatanni Onaga qiyoslaydi, oltin beshik iborasi eng tinch va osoyishta omonat degan ma'noni anglatadi. Bu yerda biz ramziy taqqoslashni ko'rishimiz mumkin. Yangi tug'ilgan go'dak uchun onasi tebratgan beshik dunyodagi eng tashvishli, osoyishta (oltin) maskan bo'lganidek, inson uchun ham eng osoyishta maskan bo'lib tuyuladi, shubhasiz, bu uning Vatani hisoblanadi. "Vatangelo bo'lguncha, Kafangelo bo'l" maqoli ham Vatan inson hayotidagi nechog'lik katta mavqega ega asosiy unsurlardan biri ekanligini ifodalab kelgan. Yoki "Dindan chiqsang ham chiqma"-maqolini olishimiz mumkin. Bizga ma'lumki, din inson ruhiy

hayotining ajralmas bir qismi hisoblanadi. Sababi dunyoda hech bir dinsiz odam yo'q. Ayrim maqollarda Vatan ana shunday muqaddas deb ta'riflanadi hamma narsadan azizroq degan tushunchani beradi :

"Mother earth is dearer than mother's milk."

"Ona zamin-oq sutdan ham aziz"

Yuqoridagi maqol mazmunidan anglashimiz mumkinki, ona zaminining bir hovuch tuprog'i ona sutidek aziz va muqaddasdir. Inson tug'ilgandan keyin kamol topishi, kamol topishi uchun ona suti zarur bo'lganidek, insonning yashashi, kamol topishi uchun ham Vatan, ona tuprog'i suv va havodek zarurdir. Bu maqolada ham "ona zamin" so'zi vatanga nisbatan qo'llangan. O'zbek xalq maqollarida ham Vatan tinchligi hamma narsadan ustun ekani, insonning tinch va osoyishta hayoti bevosita o'zi yashayotgan davrdagi tinchlik va osoyishtalik bilan bog'liqligini ko'rsatadi:

"If your motherland survives, Your color will not be straw."

"Vataning omon bo'lsa, ranging somon bo'lmas".

"Peace and tranquility of the homeland."

"Vatan tinchligi, osoyishtaligi".

"Vatan tinchligi, osoyishtaligi" degan hikmatdan ham, avvalo, Vatan tinchligi hamma narsadan ustun ekanligini anglashimiz mumkin. Inson hamisha tinch va osoyishta yashashi uchun o'z Vatanini himoya qilishga shay bo'lishi, uning tinchligi uchun kurashishi zarur. Vatan turli xalqlarda turli narsalarga qiyoslanadi. Masalan, o'zbek xalq maqollarida eng ulug' shaxs onaga qiyoslanadi. Biz yuqoridagi misollarimizdan bu o'xshashliklarni ko'rib chiqdik. Shu o'rinda "O'zgalar maqol va matallarida vatan mavzusi qanday ochilgan?". degan savol tug'iladi. Bu savolga javob topish uchun biz o'zbek va ingliz tillarida Vatan mavzusiga oid maqolalarni qiyosiy tipologik tadqiq qilamiz va unga qiyoslaymiz.

Ingliz tilida bir xil ma'noga ega maqollar mavjud:

Anything for a quiet life.

Tinch hayot uchun hamma narsa.

(Men senga tinch hayot evaziga xohlaganingni beraman)

Build one's house upon a rock.

Uyingizni tosh ustiga quring.

(Tosh ustiga uy qurish.)

Ingliz maqollarida o'zbek va rus tillarida bo'lgani kabi Vatanni "ona" bilan solishtirish deyarli mumkin emas. Biroq, maqolalarning mazmuni o'xshashligini tan olish kerak. Bu hikmatlardan ma'lumki, mamlakat (davlat) hukmdor bilan bir xil bo'lishi, ya'ni uni odil podshoh boshqarsa, obod bo'lishi, zolim hukmron bo'lsa, tanazzulga uchrashi muqarrar.

Xulosa o'rniga shuni aytish mumkinki, har bir xalq va uning xalq og'zaki ijodi, ya'ni o'sha tilning maqol va matallari yillar davomida shakllanib, ularda xalq hikmati aks etadi. Ushbu tadqiqotda biz ingliz va o'zbek tillaridagi maqolalarni qiyosiy-tipologik tahlil qildik. Tahlil natijasida ingliz va o'zbek xalq maqollarining o'xshash va farqli tomonlarini ko'rib chiqdik. Ingliz va o'zbek maqollari o'rtasidagi o'xshashlik shundan iboratki, ularning vatani va tinchligi eng avvalo fuqarolariga bog'liqligi, mamlakatni (davlatni) adolatli hukmdor boshqarishi, uni adolatli podshoh boshqarishini anglatadi. O'zbek xalq maqollarida "Vatan tushunchasini ifodalashdagi o'rni"da qarindosh-urug'likka oid birliklarning qo'llanishini ko'ramiz. Xususan, o'zbek xalq maqollarida Vatanni "ona"ga qiyoslash yetakchi o'rinni egallaydi. Ingliz xalq maqollarida esa qarindoshlikka oid birliklardan foydalanish deyarli uchramaydi. Yuqoridagi misollardan shuni aytishimiz mumkinki, ingliz va o'zbek tilidagi artikllarning umumiy va farqli tomonlari bor. Shunga qaramay, har ikki tildagi maqollarda Vatanga muhabbat va sadoqat o'z ifodasini topgan.

Adabiyotlar:

1. Karamatova M., Karamatov X.S. Hikmatlar, maqollar, maqollar. Toshkent – "Mehnat" 2000. – B.78 .
2. Qo'shaqov M. So'z maqol – Toshkent, 1963 y.
3. Sodiqov Q. Turkiy yozma yodgorliklar tili: adabiy tilning paydo bo'lishi va tiklanishi. - Toshkent.2006. – 78-bet
4. Sodiqov Q. Markaziy Osiyodagi etnolingvistik jarayonlar.-Toshkent: "Akadem nashr", 2018.-
5. T.Mirzaev, A.Musoqulov, B.Sarimsoqov. O'zbek xalqi maqollar. Tuzuvchilar: - Toshkent: Sharq 2005.-B.3.
6. Khusnitdinovna, F.A. (2023). EXPRESSION OF THE CONCEPT OF "HOMELAND" IN UZBEK AND ENGLISH PROVERBS. *TEACHING FOREIGN*

LANGUAGES IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: BEST PRACTICES, PROBLEMS AND OPPORTUNITIES.

7. Qizi , B. S. M. . (2022). LINGUISTIC AND CULTURAL FEATURES OF PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK ON THE TOPIC OF HOMELAND AND PATRIOTISM. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*, 1(6), 1–4.

8. Shokhsanam Mukhtorbek Qizi Bekmuratova CULTURAL FEATURES OF PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK ON THE TOPIC OF HOMELAND // Scientific progress. 2023. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/cultural-features-of-proverbs-in-english-and-uzbek-on-the-topic-of-homeland>

9. Bekmuratova , S. (2024). Linguocultural features of proverbs on the topic of patriotism in the Uzbek and English languages. *Modern Science and Research*, 3(1), 1–3. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/27887>

10. Xayrulla Hamidov. Abdulla Qahhor uslubini tarjimada qayta yaratish masalalari (Monografiya). 2024/2 Tom1 Ст140.

11. Xayrulla Hamidov, & Arzu Karausta. (2023). TURKCHAGA ARAB TILIDAN O'ZLASHGAN JURNALISTIKAGA OID TERMINLAR XUSUSIDA. *Konferensiyalar / Conferences*, 1(1), 28–33. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/Conferences/article/view/1130>

12. Hamidov, Xayrulla, Ismatullayeva, Nargiza SHARQ TARJIMASHUNOSLIGINING MUSTAHKAM POYDEVORI // ORIENSS. 2023. №23. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sharq-tarjimashunosligining-mustahkam-poydevori> (дата обращения: 28.02.2024).

13. Hamidov, Xayrulla, Tojiyeva, Afro'Za UMAR SAYFIDDIN HIKOYALARI TARJIMALARIGA DOIR // ORIENSS. 2022. №Special Issue 28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/umar-sayfiddin-hikoyalari-tarjimalariga-doir> (дата обращения: 28.02.2024).

14. TESHABOYEVA, Ziyodakhon. "A Comparative Analysis Of Phraseological Units In “Baburname” And Their Different English Translations." *Philology Matters* 2019.1 (2019): 102-108.

15. Тешабоева, З. Қ. "Бобурнома" нинг инглизча таржималаридаги фразеологик бирликларнинг когнитив ва лексикографик тадқиқи. Филол. Фан. доктори (DSc) дисс. автореф." (2017).

16. Hamidov, Xayrulla TURKCHA MAROSIM NOMLARI VA ULARNING TARJIMASIGA DOIR // ORIENSS. 2022. №Special Issue 28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/turkcha-marosim-nomlari-va-ularning-tarjimasiga-doir>.